

per orbem dispersi, hominibus idolorum impuris religioni-
bus implicitis, apud quos versabantur, veri Dei cultus, ve-
raeque pietatis exempla dederunt, itaque eorum non parum
multos ab illa superstitione mortifera liberaverunt: certe
ipsorum commercio gentes inductae paulatim sunt, et ha-
biliores effectae ad accipiendam postea suo tempore cultu-
ram Evangelii.

CAPUT V

1. Veniat dilectus meus in hortum suum, et comedat fructum po-
morum suorum. Veni in hortum meum soror mea sponsa, mes-
sui myrrham meam cum aromatibus meis: comedi favum cum
melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo: comedite, amici,
et bibite, et inebriamini charissimi.
2. Ego dormio, et cor meum vigilat: vox dilecti mei pulsantis. Ape-
ri mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea;
quia caput meum plenum est rore, et cincinni mei guttis no-
ctium.
3. Spoliavi me tunica mea, quomodo induar illa? Lavi pedes meos,
quomodo inquinabo illos?
4. Dilectus meus misit manum suam per foramen, et venter meus
intremuit ad tactum ejus.
5. Surrexi ut aperirem dilecto meo: manus meae stillaverunt myr-
ham, et digiti mei pleni myrrha probatissima.
6. Pessulum ostii mei aperui dilecto meo; at ille declinaverat, at-
que transierat: anima mea liquefacta est ut loquutus est:
quaesivi, et non inveni illum: vocavi, et non respondit mihi.
7. Invenerunt me custodes, qui circumdeunt civitatem: percusserunt
me, et vulneraverunt me: tulerunt pallium meum mihi custo-
des murorum.
8. Adjuro vos filiae Hierusalem, si inveneritis dilectum meum, ut
renuntietis ei, quia amore langueo.
9. Qualis est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum? Qua-
lis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adjurasti nos?
10. Dilectus meus candidus, et rubicundus, electus ex millibus.
11. Caput ejus aurum optimum, comae ejus sicut elatae palmarum,
nigrae quasi corvus.
12. Oculi ejus sicut columbae super rivulos aquarum, quae lacte sunt
lotae, et resident juxta fluenta plenissima.
13. Genae illius sicut areolae aromatum consitae a pigmentariis. La-
bia ejus lilia distillantia myrrham primam.
14. Manus illius tornatiles, aureae, plena hyacinthis: venter ejus
eburneus distinctus sapphyris.
15. Crura illius columnae marmoreae, quae fundatae sunt super ba-
ses aureas. Species ejus ut Libani, electus ut Cedri.
16. Guttur illius suavissimum, et totus desiderabilis: talis est dilec-
tus meus, et ipse est amicus meus, filiae Hierusalem.
17. Quo abiit dilectus tuus o pulcherrima mulierum? quo declinavit
dilectus tuus, et quaeremus eum tecum?

PRIMA EXPLANATIO

VENIAT DILECTUS MEUS IN HORTUM SUUM. Sui copiam
facit, invitatque sponsum ipsa, et gratificari illi se velle,
atque submitti in eo, quod ipsum cupere intelligit, profite-

tur: hancque illi gratiam, et concessionem sui rependit pro laudibus, quibus affecta est ab ipso. Itaque dicit. Tu me esse similem dixisti horto pulchre consito; at is hortus, qualis est, tuus est, tuisque usibus et utilitati patet. Itaque veni, et fructum laetitiae ex eo tuo arbitratu carpe. Cui sponsus se venturum respondet, et quo significet sibi id magnae voluptati futurum, figure, et in eadem persistens metaphora, ea in horto effecturum se esse dicit, quae festo die ab iis, qui ad epulas, quique genii indulgendi causa in hortos conveniunt, fieri saepe solent. **VENI**, inquit, id est, **VENIAM IN HORTUM MEUM, MESSUI MYRRHAM MEAM.** Nam solent agricolae in hortis primum aliquid rustici operis facere; deinde vino atque epulis indulgere.

Unde addidit: **COMEDI FAVUM CUM MELLE MEO, BIBI VNUM CUM LACTE MEO.** Eis enim cibis pastores et agricolae plurimum utuntur. **COMEDITE AMICI, BIBITE, ET INEBRIAMINI CHARISSIMI.** Imitatio est sermonis mero certantium convivarum, et mutuo sibi propinantium. Quanquam inest ellipsis quaedam in oratione hac, plene enim et integre diceretur: nec solum ipse veniam, sed socios etiam plures mecum ducam, eosque et cibi, et ejusdem mecum gaudii participes efficiam: dicamque illis, comedite amici, et inebriamini charissimi. **EGO DORMIO, ET COR MEUM VIGILAT.** Jam ab alio principio nova amoris instituit argumenta. Nam quasi jam discessisset sponsus, atque eo se contulisset, quo se iturum dicebat, sic nunc fingitur sponsa, cum ad multam noctem vigilasset expectando illum, jam prope desperans, redditum, et cubitum ivisse, et postea experetta, quid sibi et cubanti et dormienti acciderit, ille dum iterum reddit, retulisse. **EGO**, inquit, **DORMIO.** Id est, dum absentem illum ad multam noctem expecto, me oppressit somnus. At quamvis dormiebam, cor vigilabat meum, cura, videlicet, et aegritudine de viri mei absentia sollicitum. Nam simulatque, illo redeunte, et januam impellente, crepuere fores, excitata somno sum, eumque dicentem audivi:

APERI MIHI, SOROR MEA, AMICA MEA, COLUMBA MEA, IMMACULATA MEA. Quia vero simile erat sponsam, quod se delusisset sponsus suus, et noctu solam reliquisset, iratam ese; idecirco adveniens sponsus placare illius animum, atque lenire indignationem conatur mollissimis istis verbis; quibus simul ut januam aperiat, ipsam rogat, simul machinas, et quasi tormenta quaedam adhibet, blandissimae orationis, quo ad illius subiratum animum penetrare possit, ipsamque lenire.

Hanc enim vim habent appellationes istae blandae, soror mea, columba mea, similiterque quod sequitur: **QUIA CAPUT MEUM PLENUM EST RORE, ET CINCINNI MEI GUTTIS NOCTIUM.** Nam qui inter se amant, et ob aliquam leviorem causam dissident inter se, tum facillime in gratiam mutuo redeunt, sibique invicem placantur, cum adversi aut molesti aliquid alteri eorum accidit. Amor enim rei amatae incommodo, atque detimento perspecto, majorem in modum accensus, omnem dissidii memoriam oblitterat. Atque haec sponsus: cui sponsa respondisse fertur plane ex ingenio foeminarum. **LAVI PEDES MEOS, QUOMODO INQUINABO ILLOS? EXUI ME TUNICA MEA, QUOMODO INDUARILLA?** Est namque proprium foeminarum cum rogantur, inepta quaedam causificari, et ea se nolle fingere, quae maxime et ardentissime cupiunt. **EXUI ME**, inquit, **TUNICA MEA.** Atqui dudum tui viri videndi desiderio, ita o sponsa flagrabas, ut per nives ipsum, perque medios ignes sequutura viderere.

Sed, ut dixi, foemineus servatur et exprimitur mos. **LAVI PEDES MEOS.** Nam foeminae lautae cubitum ire solent. **QUOMODO INQUINABO ILLOS?** Quanta mollities? Quanta foeminei moris expressio? Quantaque significatio indignationis propter sponsi moram conceptae? Quamque etiam urbane, et ex amatorum consuetudine apte suam sponsa indignationem ulciscitur? Nam quod ait: **EXUI ME TUNICA MEA, LAVI PEDES MEOS**, perinde est, ac si diceret: atqui

pernoctare extra domum potius, quam tam sero reverti domum debuisses: tu te oblectas noctu, quibus tibi comodum est, rebus et locis, ac me desertam, ac pene viduam domi jacere sinis: ast ego vicissim, nec insomnes noctes ducere volui, te frustra expectans, nec nunc aut positam vestem sumere, aut lecto surgens lautos inquinare pedes tui causa volo.

Sed videamus quod sequitur: DILECTUS MEUS MISIT MANUM SUAM PER FORAMEN, ET AD TACTUM EJUS CONMOTA SUNT VISCERA MEA. Nam dum illa cunctatur, sponsus morae impatiens immissa manu, qua patebat inter fores aditus, fингitur pessulum interius aditum amovere voluisse; quod illa, ut animadvertis, omni cunctatione et causificatione deposita, exiliens lecto, ac vehementer perturbata, quod ab amore ipso accusari se, et redargui de superiore cunctatione sentiebat, fores aperuisse dicitur. DILECTUS MEUS MISIT MANUM SUAM PER FORAMEN. Silicet, per id foramen, quo clavis immititur: nam id significat Hebraicum חַחָה Hahur, quo intelligendum est, digitos immissoe sponsum dici, quo januam aperiret. Nam credibile est, idque vel ex hoc loco satis potest intelligi, Hebraeos in occludendis foribus uti solitos fuisse eo serae genere, quo Arabes Ismaelitae apud nos utebantur. Quod erat hujusmodi. Ab interiori januae parte pessulum inditum erat foribus ligneum, cavea item linea inclusum, superneque dentatum serrae instar: in hoc dentes ab exteriori januae parte immissa clavis ferrea incidens, trudebat ipsum, tum dextrorum, tum sinistrorum prout usus poscebat; quoad vel occlusura insereret illud annulo item ligneo, qui alteri e foribus inerat, vel reclusura eximeret, atque retraheret. Qui intra domum erant, id pessulum nulla clave, sed sola manu tractum facile, aut inserebant annulo, aut retrahebant ab eo: qui extra vero, clave quidem plurimum utebantur, tamem interdum et ipsi, eodem quo clavis immitenda erat, immissis digitis (nam erat id amplum foramen proportione ipsius

clavis, quae item erat oblonga, atque crassa) januam recludebant, idque cum faciebant, id est, cum manu citra clavem fores aperiebant, patria illorum lingua, Talhor vocabant, ab hebreo hahur, non multum dissimili voce; nam clave januam recludere aliter illis, scilicet, Japhtar, nominatur. Hoc igitur foramine immissoe manum sponsus dicitur, eoque immittente manum, VENTER, inquit sponsa, MEUS CONTREMUIT. Ac si dicat. Ipsum ut vidi manu retrahere conantem hostii pessulum, venter meus, id est, viscera mea contremuerunt, hoc est, commota in me sunt. Ventrem autem, et viscera cum nominat, eos animi motus, hebraico loquendi more significat, quorum in visceribus sedes sunt, ut amorem et misericordiam. Qui loquendis mos haud est aliis linguis ignotus; nam et Graeci σπλαχνίσθαι pro misereri dicunt. Et ille: grave Pelidae stomachum, pro implacabili ira posuit. Igitur sponsa amore simul, et pudore, atque misericordia, ut praefestinantem vident sponsum, correpta, toto pectore aestuare coepit. AD TACTUM EJUS, vel ut in Hebreo legitur, super eum, id est, ejus gratia atque causa, contremuit venter meus: id est, contremui, quod illum fessum atque imbri madidum stare ante fores voluisse, dum pedem ipsa extra lectum efferre recuso. Quam autem vehemens ea perturbatio fuerit sponsae, ex verbo hebreo חַמּוּ Hamu, intelligitur, pro quo latinus interpres posuit, commota sunt. Nam id, infremere proprius significat, et de mari irato, et procelloso litterate dicitur: idque ad se sponsa transtulit, quo significaret, quibus ipsa fluctibus amoris atque pudoris agitata fuisset. Nam verosimile est amorem, intra ipsam motus horribiles commovisse, ipsamque quodammodo incussase gravi fremitu, quod, propter mollitudinem, et desidiam suam, permisisset virum suum noctu sub dio manere.

Sequitur: SURREXI UT APERIREM DILECTO MEO, MANUS MEAE STILLAVERUNT MYRRHAM, ET DIGITI MEI PLENI MYRRHA PROBATISSIMA. Ex consequentibus, id, quod antecessit, de-

clarat. Manus sponsae stillaverunt myrrham: igitur myrrhae plenum vasculum secum tulerat, quo venientem sponsum perfunderet, atque oblectaret: idque fecerat non solum juxta morem gentis suae, sed etiam juxta amantium foeminarum consuetudinem; solent enim illae hujusmodi liquidis odoribus imbuere, atque perfundere amatores suos. At tulit myrrhae plenum vasculum, eo ut suum sponsum exciperet introeuntem, atque perfunderet; sed dum festinat, neque satis sibi p[re]a amore, atque pudore constat, vase effracto, myrraque per manus effusa, cum ipsa se digitosque suos, tum pessulum ostii, cui manus admovebat, infecit.

Unde sequitur: PESSULUM OSTII MEI. Scilicet myrrha imbui, non solum manus. Nam orationem sic esse distinguendam ex hebraeo constat, in quo ad verbum scribitur: MANUS MEAE STILLAVERUNT MYRRHAM, ET DIGITI MEI MYRRHAM TRANSEUNTEM SUPER MANUBRIA PESSULI. Dicitur autem myrrha transiens, vel, quod effusa, quomodo dictum est, ad pessulum quoque pervenerit, vel, quod magis probo, quodque est sequutus Hieronymus, quod optima atque probatissima esset. Nam verbum יבנ הober, de moneta dictum, Hebraeis probatam monetam significat.

Sequitur: APERUI DILECTO MEO, AT ILLE DECLINAVERAT, ATQUE TRANSIERAT. Par videlicet pari. ANIMA MEA LIQUFACTA EST, UT DILECTUS LOQUITUS EST. Simul, inquit, me et amor corripuit, et dolor: amorem accedit vox, atque preces sponsi: dolorem excitavit ejusdem discessus et fuga. Quod, quo magis mea culpa accidisse videbam, eo gravius, vehementiusque commota sum. Dolore igitur, atque amore domo egredi compulsa: QUAESIVI ILLUM, ET NON INVENI, VOCAVI, ET NON RESPONDIT MIHI. Vocavisse ipsum dicit, non solum quaesisse, vocavisse vero intenta, scilicet, et exaudibili voce, ne forte tenebris occultatus ipsam lateret. Sed cum frustra vocasset, diuque et multum quaesisset, in custodes urbis, a quibus male mulctata est, dicitur inci-

disse. INVENERUNT ME, inquit, VIGILES, QUI CUSTODIUNT CIVITATEM, PERCUSSENTR ME, ET VULNERAVERUNT ME, TULERUNT PALLIUM MEUM MIHI CUSTODES MURORUM.

Quae non ideo, quia gesta sunt, scribuntur, sed quia amore suadente fieri interdum a foeminis amantibus solent, idcirco apte et venuste facta esse finguntur: similiterque quod sequitur: ADJURO VOS FILIAE HIERUSALEM, κατα το εικόνα a Salomone est scriptum. Nam verosimile erat maximis clamoribus iis, quos sponsa edidisse dicitur, vel virum suum vocans, vel injuriam sibi a custodibus illatam deplorans, excitatos multos accurrisse quaesitum, quid clamaret, quid sibi vellet, quidve intempesta nocte foemina per urbem quaereret; in quibus aliquot foeminas fuisse, misericordia erga juvenem foeminam praecipue commotas, item est verosimile. Ad eas igitur, ne quā parte sui haec carminis actio manca, atque imperfecta esset, sponsa conversa, sic scribitur a Salomone loquuta: ADJURO VOS, FILIAE HIERUSALEM, SI INVENERITIS DILECTUM, UT NUNTIE TIS EI, QUIA AMORE LANGUEO. Omisit autem dicere sponsa, quemadmodum suo clamore excitatae illae foeminae sibi obviam venissent, ipsamque rogassent, quid quaereret; atque consulto id, et ex arte dicere omisit; propterea quod illa per singulas partes eorum, quae in re aliqua accident, exacta expositio, animum requirit a curis et perturbati onibus liberum. Qui enim vel amore, vel odio agitantur, cum explicare sensum sui animi volunt, neque cuncta dicunt, neque ordinem in dicendo servant, sed ad id unum dicendum et exponendum festinant, quod illos maxime cruciat. ADJURO, inquit, VOS FILIAE HIERUSALEM, SI INVENE RITIS. Atqui sponsae multa alia vel acciderunt, vel certe accidisse finguntur, relatu atque commemoratione digna. Nam quod ipsam sponsus evocatam elusit, queri profecto poterat, quod item ea re necessitatem sibi attulit, ipsum noctu, horrentibus tenebris, sine comite, et sine duce quaerendi, querelae justam causam habebat: quod incidit in

urbis custodes, quod plagis ab ipsis affecta est, quod dispoliatā discessit, commemorare vere, ac lamentari poterat: quod denique dolore victa viciniam excitavit, et ignotos sibi homines, sui amoris testes fecit clamando, foeminae praesertim pudicae dolendum maxime, et in primis vide-retur dicendum; at nihil horum aut ipsa meminit, aut suis verbis sponso dici, a hierosolymitanis foeminis vult; sed illud unum duntaxat, se ex amore languere. Amoris quippe, qui ipsi inerat magnitudo, omnem illi ex animo caeterorum malorum memoriam oblitterabat, atque eluebat. Ad haec plane videbat sponsa, nulla re magis sponsum induci posse, ipsi ut ignoscet, id quod unum illa maxime optabat, quam si sciret, audiretve, ipsam ex amore languere. Itaque id mandat potissimum, ut viro suo renuncient, quod ad placandum sibi virum suum, et in amore accedendum potentissimum esse sciebat. At quam belle errat ex amore, quantoque judicio ipse Salomon omnem vim summi amoris expressit in hac amantis persona. Nam foeminis, quae neque ipsam nossent, neque sponsum ipsius, mandat, ut de suo amore, atque languore suum virum faciant certiorem, antequam eas doceat, vel quae ipsa sit, vel qua de causa noctu per urbem cursitet, curve tantos clamores, atque ejulatus cieat; quod amore caeca, non minus ea nota esse aliis, quam sibi essent, credebat. Cujus illae errorem vel demiratae, vel miseratae, comiter ei respondisse feruntur: **QUALIS EST DILECTUS TUUS EX DILECTO, QUIA SIC ADJURASTI NOS?** Nos, inquiunt, quisnam sit dilectus iste tuus tantopere a te adamatus nescimus; sed quoniam adjuratae abs te, tuae voluntati obsequi cupimus, illumque quaerere, mandataque tua preferre ad ipsum volumus, age, notas expone, quibus a nobis ille possit dignosci. **QUALIS EST DILECTUS TUUS EX DILECTO,** vel, ut in hebraeo scribitur, **PRAE DILECTO,** id est, quod habet insigne, quo ve antestat dilectus iste tuus aliis juvenibus, qui et ipsi amore, atque charitate sunt digni; **QUIA SIC ADJURASTI NOS.** Nam, in-

quiunt, neque negligere possumus tuas preces, te tam ob-nixe obtestante nos: neque habemus qui tuae voluntati obsecundare possimus, tuis istius viri, ad quem nos cum mandatis mittis, ignarae. Quibus sponsa isto modo respon-det: **DILECTUS MEUS CANDIDUS, ET RUBICUNDUS, ELECTUS EX MILLIBUS.** Primum in genere, deinde per partes sponsi pulchritudo describitur. **ELECTUS EX MILLIBUS.** Id est insignis, atque excellens inter mille, aut etiam decem mille viros, ut est in Hebraeo. Ponitur autem numerus certus pro incerto, ut sit sensus, ipsum eminere inter omnes. Recte porro vulgatus interpres hebraicum Dagul, vertit electus. Est enim Dagul proprie signifer, sed transfertur ad ea omnia, quae in suo genere eminent. Quare signiferum eum esse sponsa dicit, hoc est, oris dignitate, et totius corporis habitu reliquos omnes superantem juvenes: idque cum dicit, tacite quodammodo istas foeminas reprehendit, quod de re perspicua, et propter sui excellentiam cunctis nota, quasi de re dubia et ambigua, ipsam rogarant. **CAPUT EJUS AURUM OPTIMUM.** Formosum, et adfibre factum, quidquid est, id in omni lingua non solum in hebraea aureum, aut ex auro factum dici solet. Unde et venus χρυσῆ, et eloquentiae flumen aureum dicitur. Caput igitur aureum, id valet, quod formosum, concinque compactum: estque id ad figuram capitinis referendum, non ad capillorum colorem. Nec enim flavos habuisse capillos sponsus dicitur, sed nigros potius.

Itaque sequitur: **COMAE CAPITIS EJUS SICUT ELATAE PALMARUM, NIGRAE QUASI CORVUS.** נְלָה Thalal, Hebraeis erigere significat: ex quo נְלָה Thal, tumulus dicitur, quasi dicas erectus, et תַּלְתָּל Thalthalim, ad capillos cum trans-fertur, crisplos eos esse significat; propterea quod eorum extrema sursum versus torquentur, et spectant, et quo-dammodo eriguntur. Hispane id verbum non inepte hoc loco verteretur: *los enrizados*. Ergo elatae, quod posuit latinus interpres, quidam non nomen substantiae, sed participium